

SARAYNTA SHARCIGA

Ujeedooyinka guud ee cutubka

Ka dib dhammaadka cutubkan, ardaydu waxay awoodi doonaan inay:-

- Kala saaraan Dastuurka iyo sharciyada kale.
- Sharxaan arrimaha uu sharcigu ilaalinayo iyo muhiimada uu leeyahay.
- Gartaan sida sharcigu u xadiday Awooda kuwa la soo doortay iyo maamulka la magcaabey

2.1. Dastuurka

2.1.1. Macnaha Dastuurka Federaalka Ethiopia

- Dastuurka Itoobiya maxaa looyidhi waa mid federaaliya?

Jaantuska 2.1. Dastuurka Jamuuriyada imoqaadig Federaalka Itoobiya

Dastuurka Federaalku waa sharciga ugu sareeya sharciyade kale ee ka jira dalka. Marka aan leenahay dastuurka federaalka waxaan ujeednaa bulshooyin, dhaqan, taariikh iyo deegaanada

kala duwan leh ayaa wadar ahaan ugu heshiiyay islamarkaana wuxuu tilmaamaya, wada noolaanshaha bulshooyinka iyo danaha wadar ahaaneed ee ay leeyihiin.

Dalalka ku dhaqma Dastuurka Federaalka, qaar ka mid ah ayaa laga yaabaa inay yeeshaan Hal iyo in ka badan. Tan macnaheedu waxay tahay marka uu yeesho mid ka mid ah kuwa ku bohoobey Federaalka uu yeesho Dastuur u gaara ayey Dawlada Dhexe yeelaneesaa Dastuurkeeda, sidaaseyna ku noqonayaan Dhawr dastuur oo uu hal dal leeyahay.

Dastuurku waa sharciga ugu sareeya shuruucda dalka. Sharciyo kasta oo ay soo saaraan golaha Wakiilada shacabka iyo kuwa xukuumadaha Deegaanaduba ha noqdo mid bulsho, dhaqaale iyo siyaasadeedba waxaa saldhig u ah dastuurka. Mar kasta oo qoraal dastuur la samaynayo waxaa haboon in xooga la saaro arrimaha laf-dhabarka ama udub-dhexaadka u ah. Dastuurkuna waa mid ku dhisan mabaadida aasaasiga ah.

Guud ahaan dastuurkan 1995 (1987 T.I) ee Jamhuuriyada Dimuqraadiyada Federaalka Itoobiya waa mid dimuqraadi ah. Taasna waxaa loo cuskanayaa waa iyada oo u ka koobnaa mabaadi'yo iyo xuquuqo si cad loogu qeexay, sidaasna ay ku ansixiyeen wakiilo-badan oo u dadweynuhu soo doortay. Sidoo kale, taas waxaa dheer, waa dastuurka oo eray-eray u xusaya/

SARAYNTA SHARCIGA

qeexaya sinaanta muwaadiniinta iyo shucuubtaba. Sharciguna ilaalo (damaanad) isku mid ah ayuu siinayaa dhammaantood iyaga oo aanan lakala-soocin. Sidaas awgeed, dhammaan dadku iyaga oo aanan loo eegayn ama loo fiirinayn kala-duwanaanshahooda isireed, qoomiyadeed, midabeed, jinsiyeed (lab ama dhadig), luqadeed, diineed, siyaasadeed, hab-dhaqameedkooda-bulsho, hantiyeed, dhalasho ama aragtiyadooda kalaba, waxay xuquuq siman u leeyihiin inay helaan damaanad-qaad-sharciyeed oo la taaban karo”.

Hawl-galka 1^{aad}

Su'aalahan soo socda ka wada hadla.

1. Imisa Dastuur ayuu leeyahay Dalkeenu?
2. Haddii ay jiraan dalkeena Hal Dastuur iyo in ka badan.Sharaxaad ka bixi sababta keentay?
3. Haddii uu dal leeyahay Hal Dastuur in ka badan,Dastuurkeebaa noqonaya midka ugu sareeya dalkaas?
4. Haddii Dastuurka Federaalka iyo Dastuurka Dawlad-deegaanada iyo Sharciyada kaleba ay iska horyimaadaan,keebaa la raacayaa?sababma?

2.1.2. Muhiimada Uu Leeyahay Dastuurka Federaalka

- Sheeg muhiimada uu leeyahay Dastuurka Federaalku.

Maamulka dawlada Federaalku waxaa uu kaga duwan yahay kuwa kale waa awood qaybsiga u dhexeeya dawlada federaalka iyo dawlada

deegaanada. Sharciga dawlada Federaalku wuxuu si cad u qeexaa ama u sharaxaa faraqa awoodeed ee labadan waaxood (dawlada Federaalka iyo dawlada deegaanada), waxyaabaha ay isaga midka yihiin iyo xidhiidhka u dhexeeya waxaa kale oo intaa dheer Dastuurka Federaalku wuxuu waxtar yeelanayaa marka uu buuxiyo ujeeddooyinkan hoos ku xusan sharcigu waa in uu xaqiijiyo in;

- Bulshooyinku arrimahooda u gaarka ah in ay iyagu go'aansadaan isla markaana iyagu iskood isu maamulaan.
- Waaxyaha maamulka iyo waaxyaha cadaaladu adeegyada ay bixiyaan in ay isu-dhawaadaan islamarkaana isu-dabagalaan.
- Bulshooyinku si fir-fircoon uga qayb-qaataan maamulada kala gedisan, si ay u xaqiijiyaan xaqa ay u leeyihiin in ay wakiilo yeeshaan iyo in ay waliba xoojiyaan wakiilada heer Federaaliyo kuwa heer gobalba.
- Dawlada gobaleedyadu awood u helaan in ay gaadhaan horumarin ku salaysan ama waafaqsan kartiyadooda ama kolba dadaalada ay muujiyaan.
- La xoojiyo xidhiidhka u dhexeeya bulshooyinka isla markaana uu noqdo mid ku salaysan isu-ogolaansho, midnimo iyo sinaansho
- La helo nidaam fudaydinaya sidii Dawlada Federaalka iyo dawlada gobaleedyadu si cadaalad ah oo miisaamaan isla markaana ugu qaybsan lahaayeen masuuliyadaha iyo khayraadka.

SARAYNTA SHARCIGA

- La xaqiijiyo xuquuqaha awoodeed ee ay leeyihiin qoomiyadaha, shucuubta iyo dadyowga Itoobiya.
- Awoodaha dawlada iyo majuuliyadaha, isu-dheelitirka ama kala wareejinta awooda, xuquuqaha bulshooyinka iyo xornimadooda, wakiilada bulshooyinka IWM in la xaqiijiyo weeyaan.

Hawl-galka 2^{aad}

Si kooban uga jawaaba su'aalahan soo socda.

1. Dawlad deegaanada ka jira dalkeena Itoobiya haddii ayna lahayn Dastuur oo u dhexeeya dhibaatooyin noocee ah ayaa ka dhalankara?
2. Sheeg faa'iidooyin noocee ah ayuu keenayaa Jiritaanka Dastuurada heer Federaal iyo heer deegaanba?
3. Sharaxaad ka bixi waxa dhici kara hadii mid ka mid ah Dastuurka uu leeyahay Dawlad-deegaanada Jamhuuriyada Dimuqraadiyada Federaalka Itoobiya ay is yeelan(noqon) waayaan ka Federaalka.

2.1.3. Muhiimada Sharcigu uu u leeyahay Muwaadiniinta

- Maxaa dadka loo horgeeyaa Xarumaha sharciga marka la is khilafo ama marka ay isku xadgudbaan waxa ay iska codsanayaan?

Khadar iyo Jaamac

Dugsiga khadar iyo Jaamac ay wax ka bartaan dhexdiisa waxaa laga fuliyaa falal musuq-maasuq oo siyaabo kala duwan loo sameeyo. Haddaba, in kasta oo ay ku heshiiyeen go'aan ku gaadheen in ay musuq-maasuqa dugsiga dhexdiisa laga fuliyo soo bandhigaan waxay hadana ku guuldaraysteen in ay gaadhaan fakir ay isu-raacsan yihiin. Khadar wuxuu leeyahay haddii uuna dugsigu sharci xadaysan noo sammaynin dhibaatooyin in ay naga soo gaadhaan ayaa laga yaabaa soo bandhigida musuq-maasuqa ka jira dugsigeena. Jaamac laakiin rayiga ma qabo. Wuxuu aamin-san yahay in aan loo baahnayn xadayn sharci si loo caddeeyo musuq-maasuqa dugsiga dhexdiisa ka jira. Sidaa daraadeed, waxaa la idinka codsanayaa in aad fikradihiina ku darsataan.

Isla markaana dhexdhexaadisaan khadar iyo Jaamac.

Hawl-galka 3^{aad}

Idinka oo sheekada kor ku xusan ku salaynaya su'aalahan soo socda ka jawaaba;

1. Haddii aad idinka ku jiri lahaydeen kaalinta khadar iyo Jaamac sideed u xalin lahaydeen dhacdadan ay isu-hayaan.
2. Fashilinta musuq-maasuqa darteed si ayna dhibaato uga soo gaadhin waa maxay taageerada sharcigu uu siin karo labada wiil?
3. Si aad u fashilisaan musuqmaasuqa ka jira dugsiyadiina ilaalada sharciga ee loo baahanyahay in uu dugsigu idin siiyo weydiya ardayda kale ee dugsiga in ay idiin sharaxaan.

SARAYNTA SHARCIGA

Badbaadada sharciga macnaheedu waa muwaadiniinta dalka iyaga oo aan la kala soocin noloshooda iyo hantidoodaba dammaanad qaad sharciga waafaqsan la siiyo. Xadaynta sharciga waxaa loola jeedaa in dadka leh hantida iyo xoogu ayna dhib ama xadgudub u geysanin dad kale oo aan lahayn awood xubno iyo aqood hantiyeed islamarkaana laga ilaaliyo.

Badbaadada sharcigu waxaa looga baahan yahay in uu sugo muwaadiniinta dalka oo dhani si xor ah kolba goobta ay rabaan u aadaan, in sida ay doortaan iyo kolba sida ay tahay awoodoodu si buuxda uga qaybgalaan arrimaha dhaqaale, siyaasadeed iyo kuwa bulsho ahaaneed ayuu sharcigu xoriyad buuxda u siinayaa,

Hawl-galka 4^{aad}

Su'aalahan soo socda ka jawaaba

1. Waa maxay macnaha dammaanad-qaadka sharcigu?
2. Waa maxay baahida keentay in muwaadiniinta sharcigu dammaanad-qaado?
3. Liisgareeya Dastuurka Federaalku ilaalada sharciga ee carruurta loo dajiyey.

2.2. Anshaxa

2.2.1 Anshaxa ay Bulshadu ka filayaan ardayda

Jaantuskan soo socda buugiina ku guuriya

	Lidi ku ah dumarka	Anshaxa wanaa-gsan	Anshaxa aan wanaag-sanayn
1	Inay caawiyaan kuwa Liita ama dhibaataysan		
2	Agagaarka oo si is-xilqaan ah lagu nadiifiyo		
3	Si dhibaatooyinka Deegaanka ka jira in si wada jir ah loogu xaliyo marka laguugu yeedho oo si muwaadinimo leh loo aqbalo loogana qayb galo		
4	Respecting the elderly and caring for the young		
5	Dadka waaweyn oo la ixtiraamo iyo dadka yar-yar oo la bar-baariyo ama la daryeelo.		
6	Dadka baahan oo aad caawisaan		
7	Dadka kaa waawayn oo aad Kursiga uga kacdaan		
8	Wakhtiga dheeriga ah ee la haysto oo dhammaantiiba ciyaar lagu lumiyo		

SARAYNTA SHARCIGA

9	Barayaasha oo la qadariyo		
10	Faldambiyeedka aan sharciga ahayn marka la fulinayo oo aan la is hortaagin		
11	In aan laga qayb qaadan fal-dambiyeedka sharci darada ah		
12	Imtixaanada oo ardeyda kale aan laga qishin		
13	Xuquuqaha dadka kale oo aan lagu xad gudbin.		

Anshaxa muwaadinka:- Anshaxa qofka muwaadinka ah waxaa lagu sharaxaa iyada oo loo eegayo goobta uu ku noolyahay; waxa looga baahan yahay in uu fuliyo ama fulinin, waxyaabaha fiican ama xun; wanaagsan ama aan wanaagsanayn farsamo lagu qiimeeyo weeyaan. Bulsho dhexdeed haddii laga waayo anshax wanaagsan waxaa lagama maarmaan ah in uu ka dhex abuurmo nidaam qof kasta fursad u siinaya in uu ama ay danihiisa gaarka ah ka fushado, la isku-itaalsheegto, la is xado IWM. Falalkanina waxay bulshada u horseedayaan saboolnimo iyo kala bur-bur.

Dhaqamada wanaagsan ee dalkeenu caanka ku yahay waxaa ka mid ah wax wada cun, qofka dhibaataysan oo la caayin, dadka waayeelka ah iyo kuwa kaa waaweyn oo la ixtiraamo. Xiliyada farxadaha iyo xiliyada dhibaatooyinku ay jiraan oo la istaageersado iyo waxyaabaha kale ee la midka ah ayaa ka mid ah anshax wanaaga qofka muwaadinka ah looga baahan yahay in uu la yimaado.

Ardeyda waxay bulshooyinku ka sugayaan in ay yihiin madaxda Barri dalka la wareegi doona. Sidaa darteedna, waxaa looga baahan yahay in shaqooyinka iyo hawlaha ay fulinayaan ku salaysnaadaan anshaxa wanaagsan ee qofka muwaadinka ah loo baahan yahay in uu ku socdo. Ardeyda waxaa looga baahan yahay in ay noqdaan kuwo ixtiraama shaqadooda, la aamini karo, xaqa ilaaliya ama daacad ah, ku dadaala in ay xaliyaan dhibaatooyinka deegaankooda iyo deegaanada dariskooda ah ka dhaca, aqbala masuuliyadaha saran iyo waajibaadkooda si wanaagsana u guta, jecel bulshadooda iyo dalkooda, daryeela xuquuqaha dad ka kale IWM.

Waxaa haddaba looga baahan yahay ardeyda in anshaxan wanaagsan ee korka aynu ku soo tilmaamnay iyo kuwa kaleba ku dhaqmaan isla markaana daryeelaan. Marka la fuliyo ama lagu dhaqmo waxyaabahan aynu soo tilmaamnay ayey suurto gal noqonaysaa in dib-dhacnimada iyo saboolnimada dalkeenu ku sugan yahay laga saaro. Cida laga sugayo in ay anshax wanaagsan yeeshaana ay tahay muwaadiniinta dalka u dhalatay waa in ay ardeydu fahmaan ayaa lagama maarmaan ah.

Hawl-galka 5^{aad}

Kuwan soo socda buugiina ku guuriya.

1. Ardayeey, waligiin deegaanada aad ku nooshihiin ma aragteen ardey anshax wanaagsan oo dadka waawayni ay u ducaynayaan ama kuwo anshax xun oo ay Inkaarayaan(habaarayaan)? Sharaxaad ka bixi qaar ka mid ah kuwa aad maqlaysey ducooyinka iyo habaarka dadkaasi lahaayeen?

SARAYNTA SHARCIGA

Ducooyinka	Sababta keentay
<p>Tusaale:-</p> <p>Inay u Duceeyaan</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>In aad adeecdo waayeelka</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>
<p>Habaarka</p> <p>Tusaale:-</p> <p>In la Habaaro</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>	<p>Sababta keentay</p> <p>markey caayeen waalidkood</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p>

2 Qaar ka mid ah dadka waxaa la maqlaa iyaga oo leh waalidiinta la caawiyo, la ixtiraamo dadka waaweyn IWM waa dhaqano laga tegay. Idinku fikrada ma ku raacsan tihiin? Sabab? Sharaxa sababaha?

2.3. Xadaynta Awoodeed

2.3.1. Muhiimada ay Leedahay Awood-Xadaynta Masuuliyiinta Dawlada

Su'aalaha soo socda ka jawaaba

- Kuwa mass'uuliyiinta dawlada lagu yidhaahdo waa kuwee?
- Waa maxay baahida keentay in la xaddido awoodaha mas'uuliyiinta dawlada?

Mudane Cumar

Mudane Cumar wuxuu mas'uul ka yahay ama maamulaa xafiis ka mid ah xafiisyada dawlada. Xafiiska dhexdiisa waxaa loogu yaqaanaa in shaqa kasta oo jirta in uu fara galiyo isla markaana ixtiraamin shaqaalaha u xilsaaran shaqada.

Shaqaalaha Xafiisku u baahan yahay isaga dalbada, shaqaalaha Siminaarada isaga kaligii ayaa soo bixiya intuu lacagta qaado una soo diyaariya. Waa qofka shaqaalaha abaalmarinta mutaystay soo xula, siiya abaalmarinada islamarkaana hormoodka u ah gudiga abaalmarinta shaqaalaha. Isaga laftiisana labo jeer ayuu loo xushay in uu yahay shaqaale hawl kar ah lana siiyey abaalmarin.

Waa qofka go'aamiya qalabka xafiisku uu u baahanyahay, goobaha laga soo gadayo iyo waliba tayada alaabada loo baahan yahayba. Sidaa darteed, shaqaalaha Xafiisku waxay u qaybsameen labo kooxood oo labo talo oo kala gadisan qabta. Qayb ka mid ah shaqaaluhu waxa ay soo jeediyeen fikrada leh Cumar waxaa lagama maar-maan ah in abaalmarin la siiyo isla markaana loo mahad celiyo. Qaybta labaadna waxay soo bandhigeen fikrada ah haddii Cumar awoodiisa xad haddii loo yeeli waayo waxaa lala kulmi doonaa dhibaatooyin xun-xun.

SARAYNTA SHARCIGA

Hawl-galka 6^{aad}

Idinka oo sheekada kor ku xusan ku salaynaya su'aalahaan soo socda ka jawaaba;

1. Fikradee ayaa taageeraysaa?waayo? Ka dhiibo taladaada la gudboon kuwii hore.
2. Mudane Cumar ma wax khalada ayuu sameeyey?Sidee?
3. Talaabo nooceeya ayaa lagaga hortagi karaa khaladdaadka sida ka Mudane Cumar oo kale?

Nidaamka dimoqraadiyadu wuxuu ku saleysan yahay sareynta shacabka. Awoodda maamulkana waxaa iska leh shacab waynaha. Madaxda maamulka haysaa waxaa magacaaba ama doorta shacabka, wuxuuna shacabku awood buuxda u leeyahay in uu xilka ka qaado madaxda iyo masuuliyiinta sare ee xilkooda iyo waajibaadkooda waddaninimo sida larabey uga soo bixiwaayey.

Heerkastaba ha'joogaane madaxda iyo masuuliyiinta shacabku soo doortay waxayna ka sareyn kareyn xeerka iyo sharciyada bulshada u degsan, mar'ala markay dambi bulshada ka galaan waa lala xisaabtamayaa isla markaana maxkamad ayaa la' soo taagi karaa. Waddan kasta oo nidaamka dimoqoraadiyadu ka jiro awoodda maamul waxaa loo dhiibaa dad shacabku soo doortay. Hase yeeshee, awoodda loo dhiibay madaxdaas waa mid sharci ahaan xad leh ama xaddidan. Qofkastaa oo madax ah wuxuu ku qasbanyahay in uu ilaaliyo xadka awooda loo dhiibay. Haddiise ujeeddooyinka awooda loo dhiibtay uu ku xad gudbo oo uu u fuliyo wax lid ku ah dalka iyo danaha shacbi waynaha soo

doortey waxaa lagu khasban yahay in laga qaado talaabo sharciga waafaqsan.

Hawl-galka 7^{aad}

Su'aalahaan soo socda jawaab kooban ka bixiya.

1. Yaa u soo doortey Maamulaha dugsiyiina in uu hogaamiyo hawlaha baris-barasho?
2. Sheeg laba awoodood iyo shaqo oo ay leeyihiin Maamuluhu.
3. Sheeg saddex dhibaato oo ka dhalan kara haddii Sharciguu aanu xaddidayn maamulka dawladu.

2.4. Sirta

2.4.1. Sirta Qoyska

- Waligaa ma maqashey maahmaahda Soomaaliga ah ee odhanaysa "Sir maqabe Allaa u sahana ". odhaahdani maxay sharaxaysaa?
- Ma garanaysaa maahmaah kale oo lagaga hadlayo Sirta Qoyska? La qaybso fikradaha saaxiibadaa aad isku Fasalka tihiin. Sharaxaadna ka bixiya hadey jirto sababta loo isticmaalo.

Qoysasku had iyo jeer waxay ka tashadaan nolol maalmeedkooda,sida ay u korin lahaayeen caruurtooda,tarbiyadooda u hagaajin lahaayeen,waxbarasho u gayn lahaayeen,shaqada waalidku hayo iyo ka qaybgalka bulshada,siyaasada, iwm.

Mararka qaarkood waxaa dhici kara in Qoyska dhexdiisa in uu khilaaf yimaado,khilaafkaa inaad

SARAYNTA SHARCIGA

dadka kale u soo bandhigtaan ma wanaagsana mana fiicna. Arrimaha ka jira dhexjira qoyska cid ka baxsan qoyska in loo sheego ama la ogaysiiyo looma baahna mana habboona. Laakiin, waxaa weeye arrimaha sirta ah haddii la ogaado waxaa laga yaaba in qof kale dhibaato soo gaadho ama waa in ay ujeedadu noqoto waxaa suurto gal ah in qofka sirta leh wax yeelo gaadho haddii sirtu ka baxdo. Sidaas darteed, marka aynu leenahay in sirta la qariyo waa lagama-maar maan waa in ayna saamayn ku yeelanin cad-cadaanshaha iyo waxtarka ay leeyihiin in arrimaha qaarkood aan la daboolin . Haddii aynu hadalka si kale u dhigno arrimaha qaarkood ayaa lagayaaba in ay qarin ama asturid ku habon halka qaar kalena ku fiicanyihiin aan la daboolin.

Hawl-galka 8^{aad}

Su'aalahan soo socda jawaab kooban ka bixiya.

1. Waa maxay Sirta qoysku?
2. Yaa dhowri kara Sirta Qoyska?
3. Maxay Tahay muhiimada in la dhawro Sirta Qoyska?

2.4.2. Dhibaatada ka dhalankarta xafidaad la'aanta Sirta Qoyska

- Waa maxay faa'iido darada marka la ilaalin waayo Sirta Qoyska?
- Ma garanaysaa xaafad dhibaato ay kaga timi ilaalin la'aanta Sirtooda?Haddii aad aragtey ka wada dooda dhibaatadaas adiga iyo asxaabtaada.

Sheekadii Furaha

Ka dib marka ay albaabkooda ay qufilaan Xaawo iyo xaafadooda waxay ku furaha hoos galin jireen dhagax u dhaw albaabkooda,Xubnaha xaafada ka tirsan oo dhamina way yaqaaneen halka furaha la dhigo.Arintanina waxay ahayd Sir ay isla ogaayeen Qoyska oo dhami.siday doontaba ha ahaatee Xaawo waxay u sheegtay saaxiibadeed Sirtii xaafadooda,sheekadiina waxay gaadhey Tuugtii joogtey suuqa,Hadaba,maalin maalmaha ka mid ah ayaa waxay ku soo noqdeen Gurigii oo albaabku furanyahay oo wixii alaab ay lahaayeen la sii gurtey,Qoyskii dhamaantood aad ayey uga xumaadeen arintii ku dhacdey.waxayna wargaliyeen Booliskii,markii la baadhey sababta keentay in la xado gurigooda waxay Boolisku ogaadeen in Sirtii ay isku ogaayeen la bixiye sidaasna lagu xadey.

Hawl-galka 9^{aad}

Su'aalahan soo socda jawaab kooban ka bixiya.

1. Sidaay u sheegtey Sirta Qowskooda?
2. Maxay Xaafadu sameen lahayd hadii fashilinta sirtooda aaney dhibaato ka iman lahayn?
3. Yaa Maasuul ka ahaa fashilinta Sirtooda?

Ilaalinta sirta Qoyska oo la ilaaliyo waxaa loo arkaa dabeecad geesinimo iyo waliba wadanimu xambaarsan oo lagu kalsoonaan karo. Siraha Qoyska oo la ilaalin waayo waxaa ka dhasha dhibaatooyin badan oo halis noqon karaa. Waxaa ka mid ah in dadku isku-dhaco, bulshada

SARAYNTA SHARCIGA

iyo qoysaska ayey waxyeelo gaadhsiin kartaa. Qarinta siraha macnaheedu ma aha in arrimaha shakhsiyaad, bulshada iyo dalka dhibaatooyin u keeni karaa oo aan la sheegin ama la qariyo.

Haddii siraha Qoyska qaar ka mid ah marka la ogaado dhibaataada ka soo gaadhaysa tan shakhsi, ummad ama dalka waxaa wanaagsan in la ilaaliyo. Haddii laakiin, waxtar ama faa'iido ku jirto in sirta la bixiyo, waxaa wanaagsan in la bixiyo. Dugsiga aad wax ka barataan, agagaarka goobaha aad degentihiin, caafimaadkiina dhibaatooyinka aad kale kulantaan inaad si cad ugala sheekaystaan qoysaska ama waaxyaha ay khusayso ayaa loo baahanyahay.

Hawl-galka 10^{aad}

Su'aalahan soo socda jawaab kooban ka bixiya.

1. Arin nooceeya ayaa loo tixgaliyaa Sirta Qoyska?
2. Sheeg dhibaatooyin kale oo ka dhalan kara fashilaada Sirta Qoysku?

2.5. Musuq-maasuqa

2.5.1. Musuq-maasuqa laga geysan karo Hay'adaha Dawliga & kuwa aan dawliga ahaynba.

- Waxaad sheegtaan hay'adaha dawliga iyo kuwa aan dawliga ahayn ee degaankiina musuqmaasuqa ka dhici kara?
- Haddii uu qoyskiina qof ka mid ah ama idinku xafiis aad dan ka yeelateen kadibna ay dhibaato idinka soo gaadhay saxiibadin uga shekeeya.

Guddiga Dugsiga

Qaar ka mida ah hay'adaha aan dawliga ahayn ayaa waxay fursad shaqo siyaan ardaydooda si ku meel gaadha iyagoo uga shaqaynaya xilliga fasaxa lagu jiro. Waxaana lagu xushaa shuruudaha ah in ardaygu sagaalaad yahay celcelis-sanadeedka dhibcihiisuna yihiin 85% iyo wixii ka sareeya, kaalinta koobaad ama kaalinta labaad waa in uu fasalkiisa ka gala. Hadaba dugsigii ayaa wuxuu sameeyey guddi soo xula ardayda, waxayna u kala saareen sidan hoos ku xusan:-

2.3. Shaxdani waxay tilmaamaysaa Liiska sida loo kala xushay ardayda xilliga fasaxa shaqeenaysa

No.	Magacyada Ardayda	Fasalka	Da'da	Kaalinta	Dhibcaha fasalka 8aad
1	Maxamed Cabdi	9	16	1 ^{aad}	90%
2	S a h r a Cumar	10	17	5 ^{aad}	88%
3	X a a w o Muuse	9	17	1 ^{aad}	92%
4	A a m i i n Faarax	10	15	1 ^{aad}	94%
5	A x m e d Geedi	9	15	2 ^{aad}	86%

Ka bacdi wuxuu talo ku bixiyey in la qaato Maxamed Cabdi oo uu dhaley mid ka mid ah gudiga. Sidoo kale waxay soo gudbiyeen magaca Axmed geedi oo ay ilmaadeer yihiin xubin kale oo gudiga ka mid ah. Ardaydii waxaa shaqaalaystey hay'adii. Laakiin Gudoomiyaha guddiga ardayda ee dugsigii ayaa aad uga doodey arintaas wuxuuna u sheegay in shuruudihii sharciga waafaqsanaa la garab marey Markii u horaysayba. Ka dib iyadoo laga duulayo arintaas ayaa waxaa la sameeyey guddi daba gala oo soo baadha xaqiiqda jirta.

SARAYNTA SHARCIGA

Hawl-galka 11^{aad}

Idinka oo sheekada kor ku xusan ku salaynaya su'aalahan soo socda ka jawaaba;

1. Miyey u badheedheen Musuq-maasuqa sida ku cad sheekada?
2. Haddii Musuq-maasuq uu yahay, mid nooceeya ayuu noqonayaa?
3. Yaa galey musuq-maasuqan?
4. Yuu waxyeleeyay Musuq-maasuqani?
5. Maxaad u malaynaysaa sharci nooceeya in lagu xusho ardaydaas?

Inta badan musuq maasuqa iyo in la fuliyo fal ama arrin ama in si sharciga ka baxsan lacag ama dano gaar ahaaneed loo fushado, lacag la bixiyo ama la qaato ama fal gunada la isa siiyo toos ula xidhiidhaa weeye. Si kastaba ha ahaatee, musuq-maasuq wuxuu leeyahay noocyo tiro badan .

Qaar musuq-maasuqa kamid ah waa ayaa hoosta lagu xusay;

- Musuq-maasuqa ka dhaca xafiisyada ama macadyada dawlada iyo kuwa aan dawlada ahayn awoodda mas'uuliyadaha ama xilalku u yihiin sabab , islamarkaana si sharciga ka baxsan oo dano gaar ahaaneed.
- Iyada oo muwaadiniinta xadgudub loo gaysanayo haddii nidaam xal noqon karin loo adeegsado si faa'iidooyin gaar ahaaneed loo helo waa musuq-maasuq.
- Haddii xadgudubyo la gaysto iyada oo la adeegsanayo awood xileedka dawladdu saartay. Tusaale haddiiyad qofka mas'uulka

ah qaato iyada oo lagaga bedelaanayo adeegyada dawlada.

- Iyada oo la adeegsanayo habab kala gedisan in hantida bulshada la boobo, la lunsado ama lagu takrifalo , islamarkaana si gaar ahaaneed looga faa'iidaysto.
- In qof dambiile ah oo si sharci ah u xidhan ama xabsiga ugu xidhan la sii daayo mas'uuliyiintana lacag ama alaab la siiyo.
- In saacadaha shaqada la ilaalin waayo ama la dhawrin goobta shaqada aan laga helin.
- Ardeynimada laftigeeda imtixaanka oo la qisho iyo in ardeyda loo ogolaado in ay kala eegtaan ama kala qishaan. Waxay ka mid tahay musuq-maasuqa.

Hawl-galka 12^{aad}

Su'aalahan soo socda jawaab kooban ka bixiya.

1. Sheeg shaqooyinka aad u malaynaysid in ay ku salaysanyihiin musuq-maasuq?
2. Idinkoo ka matalaya Riwaayad, waxaad ka doorataan mid ka mid ah kuwan soo socda;
(b) Dhakhtar
(t) Dugsi
(j) Xarunta Telefoonada ee Degmadiina
(x) Xaafiiska Maamulka

SARAYNTA SHARCIGA

Gunaanadka Cutubka 2^{aad}

Saraynta Sharciga waa arrin aas'aas u ah Jiritaanka Nidaamka dimuqraadiyada. Dastuurka Jamhuuriyada Dimuqraadiyada Federaalka Itoobiya, iyo kuwa Deegaanada, waa Sharci ay ansixiyeen wakiilo ay dadku soo doorteen. Dastuurka Federaalka waxaa ansixiyay wakiilo ay soo xusheen dhammaan qowmiyadaha dalku. Kan Deegaanadana, waxaa ansixiyay wakiilo ay soo xusheen dhammaan qowmiyadaha ama qabaa'ilada deegaanka kuwada nool.

Xaqiijinta sareynta sharciga waxaa fure u ah anshaxa suuban, sidaas awgeed, qaran ahaan ardayga waxaa laga rabaa asluub wanaagsan sida dhagaysiga qofka hadlaya, dulqaadka, farqiga oo hab nabad gelyo lagu xaliyo, Wadaniyad iwm.

Awood-xadayntuna waxay waxtar u leedahay xaqiijinta sareynta sharciga. Awood-xakamayn la'aantuna waxay khatar ku tahay jiritaanka sareynta sharciga. Marka aysan jirin sareynta sharciga waxaa meesha soo gala mubdi ah cad-cadaan la'aan iyo la xisaabtan la'aan la iska caadeysto, kadibna, halkaas waxaa lagu xadgudbayaa xuquuqihii dadweynaha.

Xafidaad la'aanta sirtuna dalka maadaama ay u daran tahay, waxaa haboon in si taxadar ku jirto loo xafido sirta musuquna waa fal dambiyeed loo baahan yahay in lala tacaalo. Wuxuuna u baahan yahay in la iska kaashado ka hortaga musuqa, haday tahay dawlad & shacaba, waxaana loo baahan yahay hay'ado la dagaalama sida qaybaha cadaalada iyo kuwa kaleba (sida booliska, koomishinka ka hortaga musuqa & anshaxa, xeer ilaalinta, garsoorka IWM. Sidoo kale waxaa loo baahan yahay kaalinta shacabka eek u aadan la dagaalanka musuqa.

© MOE, FDI
Not to be rep

SARAYNTA SHARCIGA

Layliska Guud Ee Cutubka

I. Run ama Been.

Tilmaan: Weedhahan soo socda tii run ah ku qor “Run” tii been ahna ku qor “Been” kadibna sababaha sharaxa.

1. Dastuurka dawlad deegaanadu marnaba isma khilaafaan ka Federaalka.
2. Hadii la xaddidey awooda maamulka dawladu, looma baahna in sharcigu ilaaliyo muwaadiniinta.
3. Madaxda dawladu waa kuwa la soo doortey ama dawladu u magacawdey boosaska

II. ISku Aadi:

B

1. Dadka la soo xidho waxay xaq uu leeyihiin in lagu ogaysiiyo Luuqada ay fahmayaan Dambiga lagu soo eedeeyey
2. Awood xileedka sharcigu xaddidey ee lagu shaqeeyo
3. Xaqa uu qofku u leeyahay in laga ilaaliyo wax kasta oo dhibaateenaya sida caafimaadkiisa, naftiisa iyo wanaagiisa iyo Wixii waxbarashada u diidaya.
4. Shati been abuura oo kaa soo gala lacag si beena lagu lunsadey
5. Xeerarka, caadooyinka iyo dhaqada takoora haweenka Khatarna galiya caafimaadkooda kula Kacana jidhdilka

T

- (b) Xuquuqda caruurta
- (t) Xuquuqda Haweenka
- (j) Xuquuqda Maxbuuska
- (x) Xaddida Awooda
- (kh) Musuq-maasuqa
- (d) Awooda aan la xaddidin

III. Buuxi meelaha banaan

1. _____ waa baahida loo qabo ilaalada hantida iyo xuquuqda muwaadinka iyo walibaba inay si xor ah uga tagi karaan goob oo u tagi karaan goobta ay rabaan.
2. _____ waa si aaney maamulka dawladu ugu takri falin awoodooda masuuliyadeed.
3. _____, _____, iyo _____ waa qaar ka mid ah tusaalayaasha Ardeyga dhaqanka (tarbiyada) wanaagsan leh.

SARAYNTA SHARCIGA

IV. Ka Dooro

1. Ka soo saar Kuwan soo socda tii si Sax ah u habaysan
 - (B) Shuruucda Dugsiga→Dastuurka Federaalka→Dastuurka Dawlad-deegaanka→Shuruucda Xafiiska Waxbarashada
 - (T) Shuruucda Xafiiska Waxbarashada→Dastuurka Dawlad-deegaanka→Shuruucda Dugsiga →Dastuurka Federaalka
 - (J) Dastuurka Federaalka→Dastuurka Dawlad-deegaanka→Shuruucda Xafiiska→Waxbarashada Shuruucda Dugsiga.
 - (X) Shuruucda Dugsiga→Dastuurka Dawlad-deegaanka→Shuruucda Xafiiska→Waxbarashada Dastuurka Federaalka.
2. Kuwan soo socda kee ayaan ka mid ahayn Sirta Qoyska?
 - (B) Sirta Xaaska iyo Sayga
 - (T) Sirta walaalaha
 - (J) Sirta Saaxiibadaa iyo Taada kuu gaara
 - (X) Sirta Hooyada iyo Aabaha
3. Kuwan soo socda teebaan laga rajaynaynin Anshaxa Ardyega wanaagsan?
 - (B) Ka qayb qaadashada horumarka Agagaarka
 - (T) Caawinta kuwa kaa yaryar
 - (J) Ka qayb qaadashada nadaafada Deegaankiina
 - (X) Kali sheekaynta adigoo diidan kuwa kale inay kula qaybsadaan

V. Jawaab Kooban ka bixi

1. Sheega sababta loogu baahdey in dawlada Fedaraalku Dastuur ay yeelato?
2. Sharax xidhiidhka ka dhexeeya Dastuurka Dawlada Federaalka iyo Kan Dawlad-deeegaanada.
3. Waa maxay muhiimada ay leedahay in sharci ahaan loo Xaddido awooda masuuliyiinta dawlada?
4. Sidee ayaan u kala garan karnaa Sirta Qoyska iyo kuwa kale?
5. Sheeg labo ka mid ah musuq-maasuqa ka dhaca xarumaha dawlada?